

Reflecții asupra mișcării fasciste din România anilor '30

Petrescu, Alexandra

Veröffentlichungsversion / Published Version

Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Petrescu, A. (2007). Reflecții asupra mișcării fasciste din România anilor '30. *Studia Politica: Romanian Political Science Review*, 7(4), 867-877. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-56136-8>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/1.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives). For more information see:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/1.0>

Reflecții asupra mișcării fasciste din România anilor '30

ALEXANDRA PETRESCU

Studiul de față s-a născut din dorința de a prezenta și comenta câteva secvențe semnificative din istoria mișcării fasciste românești, folosind surse bibliografice inedite din perioada interbelică, articole de epocă și documente din fondul Președinției Consiliului de Miniștri-Serviciul Special de Informații, aflat în Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale. Cele mai recente studii din spațiul românesc dedicate fenomenului legionar sunt axate pe dimensiunea religioasă a Legiunii Arhanghelul Mihail sau pe contribuția acesteia la epurarea etnică după 1940¹. Cercetarea s-a concentrat asupra altor elemente care, în opinia noastră, merită o atenție specială, și anume „înfruntarea” ideologică între legionari și comuniști, disensiunile în „familia” de extremă dreaptă, acțiunile antifasciste din România acelei epoci, legăturile dintre legionari și național-socialiști, campania electorală a Partidului Totul pentru Țară din 1937. Unele din aceste episoade au fost comentate și cercetate în profunzime², iar dorința noastră este de a contribui cu noi surse bibliografice și de arhivă la această reflecție asupra fascismului românesc. În prima parte a articolului vom analiza evoluția mișcării fasciste la nivel european, insistând pe particularitățile Legiunii Arhanghelul Mihail, ultima parte fiind dedicată renașterii fascismului în Europa după al Doilea Război Mondial.

Fascismul în Europa în anii '20

Succesul mișcărilor fasciste în Europa se explică prin criza generată de urmările Primului Război Mondial. Așa cum observă Petre Andrei, „fascismul a prins în țările învinse, în primul rând în Ungaria, Austria și Germania”³. În cartea sa *Fascismul*, publicată la Iași în 1927, Petre Andrei face o analiză a mișcărilor fasciste din Europa, insistând asupra fascismului italian. Petre Andrei semnalează existența în

¹ Mirela BĂNICĂ, *Biserica Ortodoxă Română, stat și societate în anii '30*, Polirom, Iași, 2007; Mihai CHIOVEANU, „The Harvest of Anger. Politics of Salvation and Ethnic-cleansing in 1940s Romania: Fascist Thinkers and Authoritarian Doers”, *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. VII, no. 2, 2007, pp. 293-311.

² Francisco VEIGA, *Istoria Gărzii de Fier (1919-1941). Mistica ultranaționalismului*, trad. M. Ștefănescu, Humanitas, București, ed. a 2-a, 1995; Antoine ROGER, *Fascistes, communistes et paysans. Sociologie des mobilisations identitaires roumaines (1921-1989)*, Université Libre de Bruxelles, Bruxelles, 2002; Michael MANN, *Fascists*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004; Armin HEINEN, *Legiunea „Arhanghelul Mihail”, mișcare socială și organizație politică. O contribuție la problema fascismului internațional*, ed. a 2-a, trad. C. și D. Eșianu, Humanitas, București, 2006.

³ Petre ANDREI, *Fascismul*, Viața românească S.A., Iași, 1927, p. 3.

Ungaria a „Ungurilor care se deșteaptă”, societate ce copiază mijloacele utilizate de fasciștii italieni, și anume teroarea, pentru a trece apoi la Austria, unde „fascismul e mai mult o reacțiune socială față de doctrina comuniștilor și s-a născut și se menține din cauza slăbiciunii statului”¹, fiind organizată în centurii și decurii înarmate. Și în Anglia democrată autorul observă imitatori ai italienilor care s-au grupat în organizația „fasciștilor naționali” formată din tineri ce poartă cămăși negre și sunt înarmați, scopul lor fiind de a lupta împotriva partidelor comuniste. În Franța autorul identifică grupul din jurul „Action française”, pentru a face apoi o scurtă referire la situația din România:

„În sfârșit un început de mișcare fascistă se constată și la noi din anul 1923, când vechiul curent antisemit se organizează în cohorte, adoptând ideile fasciștilor și preconizând aceleași mijloace violente. Se pare însă că în ultimul timp, în urma neînțelegerilor ivite în sânul partidului, s-a renunțat la tactica violențelor și asasinatelor”².

Petre Andrei trece apoi la partea cea mai importantă a cărții sale, dedicată fascismului italian și organizării corporative a statului italian, pentru a ajunge la concluzia că „fascismul apare ca o mișcare [...] care chiar dacă a adus Italiei unele realizări practice utile, rămâne totuși periculoasă prin nota ei absolutistă dictatorială”³. Autorul consideră că din acest punct de vedere dictatura fascistă nu se deosebește de cea bolșevică, pentru că atât fasciștii, cât și bolșevicii „au creat monopolul puterii în favoarea partidului și a clasei lor”⁴. Ca trăsături distinctive ale fascismului italian, Petre Andrei constată concepția activistă, aristocratică, misticismul-clerical, naționalismul integral, mesianismul, imperialismul și antiparlamentarismul.

Dacă Petre Andrei consideră în 1927 că „organizațiile profesionale corporative nu pot înocui [...] în niciun caz parlamentul politic”⁵, în 1933 Vasile Marin, membru al Legiunii Arhanghelul Mihail, va publica teza sa de doctorat în științe politice și economice susținută la Universitatea din București, în care elogiază organizarea statului corporativ italian:

„Statul ca esență metafizică a revoluției franceze, nefiind în stare să-și mai îndeplinească rosturile, este obligat să cedeze pasul celui alt Stat modern, de structură tehnică, realist și socialist”⁶.

Comisia examinatoare condusă de Paul Negulescu și din a cărei componență mai fac parte Mircea Djuvara, Aristide Basilescu, Constantin Rarincescu și Anibal Teodorescu, va acorda titlul de doctor în științe politice lui Vasile Marin, însă facultatea „consideră opiniunile expuse în [...] lucrare ca proprii ale autorului și nu are a exprima nici aprobare nici dezaprobare”.

¹ Petre ANDREI, *Fascismul*, cit., p. 4.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, p. 32.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, p. 31.

⁶ Vasile MARIN, *Fascismul. Organizarea constituțională a statului corporativ italian*, teză pentru doctorat în științele politice și economice dela [sic] Universitatea din București, Serviciul și editura colportajului legionar, 1933, p. 11.

Particularitățile Legiunii Arhanghelul Mihail

Specificitatea Legiunii e observată încă din epocă de către Victor Șoimu care face diferența între legionarism, fascism și național-socialism într-o carte publicată în 1938:

„Una din caracteristicile spiritului legionar și poate cea mai pregnantă este misticismul. Nici Fascismul care acum este clerical în bună parte din oportunism politic, și nici Național-Socialismul nu au această notă specifică”¹.

În 1979 Faust Bradesco revine la originalitatea mișcării legionare:

„Ce n'était pas du nazisme; ce n'était pas non plus du fascisme, bien qu'il fût nationaliste et anti-communiste [...] Ceux qui ont connu du près ce mouvement savent qu'il n'était qu'apparenté aux deux autres par sa tendance anti-communiste et nationaliste. Pour le reste, il s'agissait d'un mouvement purement roumain, très original, ayant des caractéristiques particulières propres à son origine et à sa vision de la vie, du monde et de l'histoire”².

Mai recent, Michael Mann constată că la insurecția armată condusă de legionari în 1941 a participat și un grup de femei și copii, așa cum reiese din fotografiile acelui eveniment, ceea ce reprezintă un alt element unic care singularizează Legiunea Arhanghelul Mihail: „That women and children should actually fight appears unique among fascist movements”³. De asemenea, programul Legiunii, în mod „paradoxal”, cum spune Michael Mann, nu se declară politic, ci pentru crearea unui om nou⁴. Mulți autori contemporani ai mișcării legionare insistă pe această dimensiune non-politică pe care o promovează Corneliu Zelea Codreanu: „Legiunea va fi mai mult o școală și o oaste decât un partid politic”⁵.

Michael Mann constată că mai multe mișcări fasciste din Europa au adoptat denumiri religioase, Legiunea diferențiindu-se însă și de această dată:

„Other fascists movements gave themselves religious titles-the Arrow Cross Movement and the Belgian Christus Rex (which was disowned by the Catholic Church). All claimed religious credentials, but only the legion really resembled a church”⁶.

Din aceste câteva elemente care îl disting de celelalte mișcări fasciste europene, putem concluziona, la fel ca Florin Țurcanu, că Legiunea este o „mișcare singulară în familia fascismelor europene”⁷.

¹ Victor ȘOIMU, *Spiritul legionar și Legiunea*, Institutul de Arte Grafice „Presa”, București, 1938, p. 46.

² Faust BRADESCO, *La Garde de Fer et le terrorisme. À l'occasion du semi-centenaire du mouvement légionnaire*, Éditions Carpații, Madrid, 1979, p. 67.

³ Michael MANN, *Fascists*, cit., p. 273.

⁴ *Ibidem*, p. 267.

⁵ Codreanu citat de Victor ȘOIMU, *Spiritul legionar și Legiunea*, cit., p. 91, Einaro SALLEO, *Mussolini e Codreanu. Cornelio Z. Codreanu. Memorie inedite*, Libreria Agate, Palermo, 1940, p. 39.

⁶ Michael MANN, *Fascists*, cit., p. 269. O prezentare sintetică a analizei lui Michael Mann în Daniel BARBU, *Politica pentru barbari*, Nemira, București, 2005, pp. 121-137.

⁷ Florin ȚURCANU, „Néo-traditionalisme et politique dans la Roumanie des années '20”, *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. I, no. 3, 2001, p. 679.

Există însă și autori italieni care găsesc similitudini nenumărate între mișcarea legionară și cea fascistă italiană, un exemplu fiind Eminardo Salleo care publică în 1940 o carte în care-i pune față în față pe Zelea Codreanu și Mussolini, pentru a descoperi că destinele lor se împletesc: „Mussolini e espulso dal partito socialista, come Codreanu sarà eliminato dall'università di Iassi”, iar acțiunile și convingerile lor sunt identice:

„Come il Fascismo dele Camicie Nere, anche il movimento Legionario è contro il parlamentarismo, contro la democrazia, contro il liberalismo. Come per Mussolini, così per Codreanu il popolo è un entità reale e concreta di volontà e di potenza [...] Codreanu affronta la lotta elettorale, come Mussolini nello spirito e nella dottrina antiparlamentare e antidemocratica fascista. Come Mussolini, Codreanu tende verso il popolo per un regime di popolo e non per un regime di dittatura”¹.

Între comunism și fascism

Pentru legionari comunist e sinonim cu evreu, așa cum mărturisește însuși Codreanu, citat de Eminardo Salleo: „Io quando dico comunisti intendo ebrei”². Crearea Gărzii de Fier e strâns legată de această luptă anticomunistă dusă de legionari. Eminardo Salleo descrie momentul în care legionarii au hotărât cum să se numească noua organizație:

„Il Capitano medita una nuova organizzazione nazionale, per combattere il comunismo ebraico [...] «Che nome dare alla nuova organizzazione?». Discussi con i Legionari nella sala del «Camin». Alcuni dicevano: «Falange anticomunista». Cranganu disse: «Guardia di Ferro» – E così sia!³”.

În anii '30 lupta între extrema dreaptă și extrema stângă se adâncește, studenții de stânga și de dreapta se organizează în asociații, iar organele de poliție se tem de ciocniri sângeroase. În 1933 se creează în capitală „Asociația Studenților Uniți” care grupează studenți ce provin în majoritate de la Politehnică. Cei mai mulți membri ai acestei asociații sunt evrei din diferite localități. Nota informativă a Serviciului Special de Informații (SSI) din 20 decembrie 1933 precizează:

„Se crede că această asociație este o camuflare, după care se ascunde și se urmărește [*sic*] alte scopuri. Se lasă a se vedea că Asociația Studenților Uniți ar simpatiza cu mișcarea comunistă și lucrează paralel cu ea”⁴.

O altă notă informativă a SSI, de această dată din 28 mai 1936, prevede ciocniri sângeroase între studenții de dreapta și studenții comuniști⁵. O notă din 24 februarie 1937 descrie organizarea studențimii de dreapta și de stânga din Iași:

¹ Eminardo SALLEO, *Mussolini e Codreanu...cit.*, p. 67.

² *Ibidem*, p. 64.

³ *Ibidem*.

⁴ Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (DANIC), fond Președinția Consiliului de Miniștri-Serviciul Special de Informații (PCM-SSI), dosar nr. 1/1926, fila 34.

⁵ *Ibidem*, fila 42.

„Studentimea de stânga activează majoritatea în partidul național-țărănist, formând aripa stângă a partidului, sub denumirea de tineretul democrat, având întrunirile la sediul central al partidului național țărănist; iar altă parte într-un număr restrâns activează clandestin în partidul comunist ilegal. Studentimea de dreapta este împărțită în următoarele formațiuni, având sedii deosebite:

- 1) Tineretul lăncier la sediul partidului Național Creștin de la Casa Albastră
- 2) Tineretul legionar având sediul la Căminul Cultural Creștin și conducând și Asociația studenților Creștini Iași, care are același sediu
- 3) Tineretul vaidist având sediul la conducerea Frontului românesc
- 4) Svastica de Foc cu sediul la locuința studentului Popa
- 5) Cruciada Românismului aproape dezorganizată, neavând niciun sediu¹.

Nota informativă mai precizează că

„Studentimea evreiască își are organizație aparte și politicește militează în organizațiunile de stânga, socotindu-le necesare pentru combaterea programelor de dreapta, cari sunt antisemite“².

Numărul studenților care activează în aceste organizații de dreapta și de stânga e estimat la 500-600.

Diferența între legionarism și comunism e descrisă de Alexandru Cantacuzino, membru al Legiunii, în cartea sa *Între lumea legionară și lumea comunistă*, publicată în 1935 și republicată în 1940. Comuniștii sunt din nou asimilați cu evreii:

„Trebuie să amintim că există o înfrățire naturală nedeținută în fapte, între spiritul comunist și spiritul evreiesc. Evreii pretutindeni sunt purtătorii de germeni ai comunismului“³.

Iată doar câteva diferențe între cele două lumi pe care le sesizează Alexandru Cantacuzino:

„Sensibilitatea și reflexele de gândire stârnite de spiritualitatea legionară creează în omenire o purtare nouă, diametral opusă felului de a fi al lumii comuniste marxiste față, spre exemplu, de creștinism și de religie, față de viață și de moarte [...] Vrem un om românesc bine diferențiat, [...] un om cu făptura și simțurile născute și hrănite în cântarea naturii și pământului strămoșesc. Comuniștii vor un tip de om unic, universal, [...] înrăurit de o civilizație omogenă [...] un produs uman internațional, fără deosebire de sânge, de religie sau de Cămin“⁴.

De asemenea, deosebirea între cele două lumi stă și în finalitate:

¹ *Ibidem*, fila 46.

² *Ibidem*.

³ Alexandru CANTACUZINO, *Între lumea legionară și lumea comunistă*, ed. a 2-a, Serviciul Propagandei Legionare, București, 1940, p. 15. La sfârșitul volumului se precizează că „părți întregi ale acestui studiu au fost tăiate de Cenzură în 1935. Nemaivând manuscrisul, cartea rămâne și pe mai departe în forma ei de atunci“.

⁴ *Ibidem*, p. 13.

„Finalitatea ce și-o propune societatea legionară este perfecționarea și înfrumusețarea sufletului și regenerarea însușirilor fizice și morale ale omului român. Finalitatea ce și-o alege societatea comunistă este [...] numai construirea acestui cadru de viață materială tinzând prin oricări mijloace [...] către un progres tehnic superior, oferind satisfacții materiale, plăceri și petreceri neîntrecute”¹.

O altă deosebire e cea între recunoașterea raselor de către legionari și negarea acestora de către comuniști:

„Internaționalismul comunist nu vrea să cunoască rasele. Noi în lumea legionară fără a face apologia superiorității unei rase asupra alteia, considerăm că în urma unui trai secular laolaltă, [...] în urma vicisitudinilor și tiparului istoriei, s-au produs anumite virtuți ale naturii și ale sângelui românesc [...] Aici trăiește o lume cu resorturi morale, cu ambițiuni eroice, [...] cu întruhipări și imagini despre o nație de români sănătoși, de statură înaltă, cu suflet și trup voinicesc, gata să moară strajă neînvingătoare la granițele românismului [...] Acolo trăiește o societate mecanică unde a fost inferiorizată [...] imaginea omului”².

Așa cum observă Gioacchino Volpe în 1940, în lucrarea sa despre mișcarea fascistă italiană, politica rasei reprezintă „un fascism din ce în ce mai fascist”³.

Există doar un singur punct comun pe care îl descoperă Cantacuzino între legionarism și comunism:

„Atât revoluționarii fasciști cât și cei comuniști sunt [...] nevoiți să întrebuințeze dictatura, ca singurul mijloc de a face revoluție”⁴.

Disensiuni în „familia” de extremă dreaptă

„Familia” de extremă dreaptă din România nu a fost omogenă și nu s-a caracterizat prin unitate, tocmai din cauza multitudinii de curente extremiste care au existat, unele în mod efemer. Am enumerat mai sus nenumăratele organizații studențești de dreapta ce existau în 1933. Conlucrarea între ele a fost sporadică și tensionată, așa cum ne dovedesc documentele de arhivă.

Pe 10 decembrie 1933, în urma dizolvării Gărzii de Fier, Zelea Codreanu îi îndeamnă pe camarazi să voteze cu Iuliu Maniu, Gheorghe Brătianu și Averescu, dar în niciun caz cu adepții lui A.C. Cuza, președintele LANC:

„Pentru că Cuziștii sunt și de astă dată ca și în trecut o altă față a Guvernului. A-i vota însemnează a da voturile Guvernului care ne-a făcut înalta onoare, în fața istoriei, de a ne disolva [...] Pentru că m-am convins adânc că nu te poți încrede în cuvântul Cuziștilor, sunt oameni fără caracter, capabili de orice compromisuri [...] Socot ca o mare nenorocire, în adâncul conștiinței mele de român, îndreptarea mișcărilor Naționale pe căile cuzismului”⁵.

¹ *Ibidem*, pp. 40-41.

² *Ibidem*, p. 36.

³ Gioacchino VOLPE, *Istoria mișcării fasciste*, trad. și note de Giuseppe Sabbarese, Novissima, Roma, 1940, p. 289.

⁴ Alexandru CANTACUZINO, *Între lumea legionară și lumea comunistă*, cit., p. 11.

⁵ Asociația Română a Creatorilor Culturali și Artiștilor, *Teroarea: documente ale procesului Iuliu Maniu-Ion Mihalache*, Editura Vremea, București, 1999, p. 183.

În 1934 o notă informativă a SSI surprinde neînțelegerile din sânul lăncierilor, cauzate de o eventuală colaborare cu gardiștii la alegerile județene:

„Ion V. Costache, secretar al lăncierilor pe țară și comandant al lăncierilor din București a fost destituit din postul care-l ocupa pentru faptul că a complotat contra directivelor dictate de conducerea partidului [...] Delictul e că s-a opus categoric depunerii de liste comune cu Gradiștii la alegerile județene ce vor avea loc în curând. Dar cu toate acestea tineretul lăncier a hotărât în mod secret pe gardiști și pe D. Danulescu candidat al svasticeii de foc”¹.

1937 – Totul pentru Țară

În 1937 Partidul Totul pentru Țară (PTȚ) al lui Codreanu încheie un pact de neagresiune cu PNT și PNL-Gh. Brătianu. Codreanu vorbește nu de un pact electoral, ci de o „înțelegere de ajutor reciproc, contra ingerințelor electorale”². O dată cu crearea Partidului, Codreanu își pune problema recrutării noilor membri, observând că:

„O mare primejdie amenință organizația legionară. Intrarea în cadrul organizației a o mulțime de elemente slabe, sau chiar rele [...] Altă serie o formează voiajorii politici care au bătut la ușa tuturor partidelor și acum stau gata să se arunce în brațele mișcării legionare”³.

Se impune „studierea persoanelor” care doresc să adere la PTȚ, iar recrutarea corespunde ideii de „elită” ce figurează în doctrina legionară:

„Legiunea nu propune nimănui să se încadreze în rândurile ei, ci așteaptă învierea întru spirit a fiecăruia [...] vor fi puțini aleși. Se va face o riguroasă selecționare și o justă ierarhizare”⁴.

Noul înscris primea abia după trei ani titlul de „legionar”⁵. Campania electorală din 1937 e susținută de numeroși simpatizanți care participă la manifestările organizate de partid. Un exemplu este activitatea secției locale a PTȚ din Constanța. Așa cum reiese dintr-un articol din octombrie 1937, la ședința legionară organizată la sediul partidului participă 1500 de legionari⁶. În decembrie, la prima întrunire publică a secției locale a PTȚ din cadrul campaniei electorale, sala devine neîncăpătoare „așa încât a fost nevoie să se difuzeze discursurile prin megafoane instalate în stradă”⁷. Discursurile legionarilor, printre care și cel al unui preot, se

¹ DANIC, fond PCM-SSI, dosar nr. 30/1933, fila 47.

² Alexandru VAIDA VOEVOD, *Memorii*, vol. III, prefață, ed. îngrijită, note și comentarii de Alexandru ȘERBAN, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997, p. 166.

³ Document reprodus de Constantin PETCULESCU, *Mișcarea legionară. Mit și realitate*, Editura Noua Alternativă, București, 1997, p. 284.

⁴ Victor ȘOIMU, *Spiritul legionar...cit.*, p. 71.

⁵ Lorenzo BARACCHI TUA, *Garda de Fier*, trad. din italienește de C. Balaban, cu o prefață de Mihail MANOILESCU, fost ministru și un cuvânt înainte al traducătorului, Editura Mișcării Legionare, București, 1940, p. 69.

⁶ DANIC, fond PCM-SSI, dosar nr. 3/1932, „O manifestație a Partidului Totul pentru Țară la Constanța”, fila 156.

⁷ D. DIAMANDI, „Totul pentru Țară la Constanța”, *Curentul*, 14 decembrie 1937.

axează pe mai multe elemente: „prigoana dezlănțuită de celelalte partide în contra mișcării legionare care în ciuda tuturor acestora a prins rădăcini adânci”; istoria mișcării legionare și scopurile pe care le urmărește: „înăbușirea comunismului și oprirea invaziei mereu crescânde a evreilor”; „răfuiala cruntă” dintre PTT și celelalte partide care „vor să oprească în loc destinele neamului românesc”; pactul de neagresiune „făcut în scopul ca lupta electorală să decurgă în liniște și ordine”; „strânsa legătură” între mișcarea legionară și Biserica¹. Se vorbește despre Dinu Brătianu care, într-un articol, declarase că „se bucură că mișcarea legionară a intrat în legalitate”, despre Titulescu care „întors în țară caută să-și câștige simpatia legionarilor”².

PTT „funcționează ca o mașină bine unsă”³, campania beneficiind de o echipă pentru conferințe formată din profesori universitari și intelectuali cunoscuți. Iată profilul candidaților PTT, descris de Michael Mann: „The Iron Guard parliamentary candidates of 1937 were 98% professionals, led by priests (33%) and teachers (31%)”⁴.

Obținerea a 15,58% din sufragii plasează partidul lui Codreanu pe locul al treilea în preferințele populației, după PNL (35,92%) și PNT (20,40%)⁵. Matei Dogan explică prăbușirea democrației românești prin ascensiunea Gărzii de Fier care protestase împotriva inegalităților sociale, adoptând o ideologie naționalistă și mistică⁶. În fața riscului ca Garda de Fier să își mărească ponderea electorală, regele Carol al II-lea dizolvă Parlamentul și instituie în 1938 un regim autoritar.

Succesele legionare la alegerile interbelice sunt explicate de Faust Bradesco prin faptul că mișcarea nu avea ca scop imediat obținerea puterii, lucru care o diferenția de celelalte partide. În același timp, legionarii, spre deosebire de alți oameni politici demagogi, nu promiteau nimic în campanii:

„Il y avait donc quelque chose de distinct entre la lutte électorale légionnaire et celle des autres partis [...] L'agent électorale légionnaire ne ressemblait pas aux démagogues, aux différents types de profiteurs”⁷

Acțiuni antifasciste

E important de menționat că în România interbelică curentului fascist îi răspunde curentul antifascist, care nu are însă același impact. Deși slab reprezentat, acesta totuși există și merită semnalat. Dorim să ne referim pe scurt doar la organizațiile feminine care au militat contra fascismului înainte și după al Doilea Război Mondial. Alegerea noastră e justificată de faptul că femeile mame, soții și surori, sunt direct afectate de ascensiunea fascismului și de politica reînarmării. Apelul contra fascismului și a războiului e lansat de către

¹ *Ibidem*.

² *Ibidem*.

³ Francisco VEIGA, *Istoria Gărzii de Fier (1919-1941)...cit.*, p. 235.

⁴ Michael MANN, *Fascists*, cit., p. 275.

⁵ Gheorghe SBĂRNĂ, *Partidele politice din România, 1918-1940. Programe și orientări doctrinare*, Editura Sylvi, București, 2001, pp. 379-383.

⁶ Matei DOGAN, *Sociologie politică. Opere alese*, trad. L. Lotreanu, N. Lotreanu, Alternative, București, 1999, p. 158.

⁷ Faust BRADESCO, *La Garde de Fer et le terrorisme...cit.*, p. 66.

românce în anul 1934, când se creează la București Comitetul de inițiativă pentru participarea la Congresul Mondial al Femeilor împotriva războiului și a fascismului de la Paris. Apelul e adresat către femeile muncitoare, intelectuale, gospodine și țărance:

„Mussolini, mentorul recunoscut al fascismului, se plânge că pacea e deprimantă și proclamă că numai războiul e dătător de viață și de noi energii. Femei intelectuale, muncitoare, văduve și orfane de război! Stăpânitorilor țărilor fasciste și imperialiste le e sete de energii, de sângele copiilor, fraților, soților și părinților noștri! [...] Formați comitete de femei pentru lupta împotriva fascismului și războiului!”¹.

Acest apel rămâne însă izolat în perioada interbelică, chemarea la lupta împotriva fascismului fiind lansată cu o nouă forță de către comuniști după cel de-al Doilea Război Mondial. În aprilie 1945 se constituie Uniunea Femeile Antifasciste din România și se lansează apelul acestei Uniuni către toate femeile din țară², iar în noiembrie delegația României participă la Paris la Congresul antifascist internațional al femeilor, alături de delegate din 42 de țări:

„Delegația feminină care participă la Congresul din Paris, având un număr mare de participante, a fost salutăată cu bucurie de către congresul feminin. Delegația română condusă de Dna N. Niculescu contribuie la lupta pentru formarea unei vieți noi și libere. Domnia sa a declarat că actualul guvern se ocupă mai mult cu instaurarea democrației decât celelalte guverne din trecut. În continuare, Dna Niculescu a declarat că Dna Ana Pauker a contribuit în mare măsură la înființarea congresului feminin din România. Dna Pauker, a subliniat Dna Niculescu, a depus toate eforturile și s-a sacrificat pentru cauza femeilor din țară. Când Dna Pauker a apărut la tribună, a fost aclamată cu entuziasm. România trebuie să fie recunoscătoare față de lupta dusă de Dna Ana Pauker, care duce o luptă pentru o nouă lume. În timpul discursului rostit de Dna Pauker, aceasta a fost aplaudată călduros”³.

Alături de statele comuniste, la acest Congres participă și state din Occident, cum ar fi Franța și Belgia. Delegația Belgiei cere Spaniei extrădarea lui Léon Degrelle, președintele partidului de extremă dreaptă Rex⁴. Biroul Congresului este ales în unanimitate și e compus din reprezentante ale delegațiilor din Franța, URSS, China, Spania republicană, Iugoslavia și Cehoslovacia, președintă fiind aleasă Nina Popov din URSS⁵.

¹ „[Apel] Către toate femeile muncitoare, intelectuale, gospodine și țărance din România. [Lansat de] Comitetul de inițiativă pentru participarea la Congresul Mondial al Femeilor împotriva războiului și fascismului”, *Cuvântul liber*, nr. 35, 7 iulie 1934, reprodus de Ștefania MIHĂILESCU, *Din istoria feminismului românesc. Studiu și antologie de texte (1929-1948)*, Polirom, Iași, 2006, pp. 210-211.

² „Constituirea Uniunii Femeilor antifasciste din România”, *Scântea*, nr. 196, 12 aprilie 1945; „Apelul Uniunii Femeilor antifasciste din România către toate femeile din țara noastră”, *Scântea*, nr. 197, 13 aprilie 1945, reproduse de Ștefania MIHĂILESCU, *Din istoria feminismului românesc...cit.*, pp. 378-382.

³ DANIC, fond PCM-SSI, dosar nr. 35/1936, fila 295.

⁴ *Ibidem*, fila 294.

⁵ *Ibidem*, fila 293.

Legionarii și național-socialiștii

Un document din 20 mai 1938 semnat de Fabricius, reprezentantul Germaniei la București, face referire la procesul lui Codreanu în care încearcă să se dovedească legătura între „Căpitan” și „Führer”. Din acest document aflat în arhivele de la „Wilhelmstrasse” și publicat la Paris în 1954, reiese poziția părții germane față de Garda de Fier:

„După părerea mea, regele comite o gravă eroare procedând într-o manieră atât de radicală, dar nu este rolul nostru să-i atragem atenția. Am putea poate, între timp, să-l facem indirect să înțeleagă ce pericole reprezintă pentru el încercarea de a distruge acest element (Garda) ale cărui idealuri sunt cele care, în ultimă instanță, mențin statul”¹.

După rebeliunea legionară din 1941 note informative ale SSI vorbesc despre legionari fugiți din țară și depistați în uniforme germane:

„Șeitan, fost prefect legionar al județului Constanța și Puiu Traian, fost primar al municipiului Constanța, ambii fugiți din țară după rebeliunea din ianuarie 1941, s-ar afla în prezent la Varna, unde ar fi fost văzuți îmbrăcați în uniforme germane”².

Potrivit unor alte informații, legionarii „ar fi îmbrăcați în uniforme germane și tot cu mașini germane (auto sau motociclete) trecuți frontiera în Bulgaria”³. Potrivit altor informații, un colonel din armata germană ar fi sfătuit pe legionari

„să mai aibă răbdare întrucât în prezent nu se poate face nimic deoarece este nevoie de liniște în acest sector al continentului, dar că conducătorul Germaniei ține seama de legionari și a lor va fi conducerea după războiu”⁴.

Renașterea fascismului în Europa după al Doilea Război Mondial

Sfârșitul războiului și înfrângerea hitlerismului și a fascismului mussolinian nu înseamnă și înăbușirea curentelor extremiste de dreapta care încearcă să renască în diferite colțuri ale Europei. Ziarul *Timpul* titrează în 1946: „Descoperirea unei organizații a Gărzilor Negre în Italia. Tulburări puse la cale de monarhiști și fasciști”, pentru a preciza în cuprinsul articolului că „țelul acestei organizații era restaurarea fascismului pe calea unei insurecții armate”⁵. Ziarul *Universul* titrează, la rândul său: „Organizație fascistă descoperită în Bulgaria”, o organizație secretă națională numită „Tzar Krum” și creată de colonelul Anton Cristof⁶.

¹ Documentul e reprodus de Constantin PETCULESCU, *Mișcarea legionară...cit.*, pp. 290-291.

² DANIC, fond PCM-SSI, dosar nr. 3/1932, fila 1.

³ *Ibidem*, notă din 30 octombrie 1943, fila 6.

⁴ *Ibidem*, notă din 25 ianuarie 1944, fila 30, fila 31.

⁵ „Descoperirea unei organizații a Gărzilor Negre în Italia. Tulburări puse la cale de monarhiști și fasciști”, *Timpul*, nr. 3142, 25 mai 1946.

⁶ „Organizație fascistă descoperită în Bulgaria”, *Universul*, nr. 117, 25 mai 1946.

În loc de concluzie

Am încercat în acest scurt articol să abordăm aspecte deja cunoscute din mișcarea fascistă din România, folosind însă documente de arhivă și surse bibliografice interbelice inedite care nu au mai fost utilizate până acum, după câte cunoaștem, pentru a studia fenomenul legionar¹. Ne-am dorit în acest fel să prezentăm câteva reflecții asupra a ceea ce unii au considerat a fi „reînvierea României”, iar alții „realitatea dezastrului”².

¹ Excepțiile sunt reprezentate de lucrările lui Alexandru CANTACUZINO, *Între lumea legionară și lumea comunistă*, cit. și Vasile MARIN, *Fascismul...cit.*, folosite ca surse bibliografice de unii din cercetătorii pe care i-am studiat.

² Ștefan PALAGHIȚĂ, *Garda de Fier. Spre reînvierea României*, Editura Roza Vânturilor, București, 1993; Grigore Traian POP, *Mișcarea legionară. Idealul izbăvirii și realitatea dezastrului*, Editura Ion Cristoiu, București, 1999.